

LINNUKAITSE- UUDISED

Uus rahvusvaheline merealade projekt

2005. a. augustis käivitus Balti Keskkonnafoorumi eestvedamisel uus LIFE-NATURE projekt, *Natura 2000* Rakendamine Läänemere Idaosas (*Implementing Natura 2000 in the Eastern Baltic Sea*), mille tegemistest partnerina võtab osa ka EOÜ. Projekt hõlmab Eesti, Läti ja Leedu *Natura 2000* merealasid. Projektis osaleb kokku 19 partnerit: neist seitse Lätist, neli Leedust, üks Soomest, üks Venemaalt, üks rahvusvaheline organisatsioon (*BirdLife*) ja viis Eestist (MTÜ Balti Keskkonnafoorum, KKM Info- ja Tehnokeskus, Eesti Mereinstituut, EOÜ ja Vilsandi Rahvuspark).

Projekti eesmärgid on:

- Toetada *Natura 2000* rakendamist Eesti merealadel, täpsustada ja täiendada andmeid liikide ja elupaikade kohta. Selgitada välja ja hinnata ohte mereelupaikadele ja -liikidele. Koostada soovitusel alade kaitse ja seire korraldamiseks ning lisaks kaitsekorralduskavad neljale projektialale;
- Hinnata kaaspüügi mõju kaitsealustele lindudele ja imetajatele ning võtta tarvitusele abinõud selle vähendamiseks. Hinnata hüljeste poolt kaluritele tekitatava kahju suurus ning kavandada ja katsetada meetmeid selle probleemi lahendamiseks;
- Hinnata ja vähendada teiste ohuallikate mõju *Natura 2000* merealadele (planeeritavate sildade, tuuleparkide vms ehituste mõju; majandustegevusest või turismist põhjustatud looduskeskkonna häirimine, kohalik reostus);
- Koolitada eksperte ja teisi merealade kaitse ning majandamisega seotud sihtgruppe mere-elupaikade ja -liikide kaitsest ning säästvast majandamisest;
- Tõsta üldsuse teadlikkust *Natura 2000* võrgustikust ja bioloogilisest mitmekesisusest Läänemeres;
- Jagada infot projekti tulemuste kohta Euroopa tasemel ja edendada EL liikmesriikide koostööd merealade kaitseks.

Projekti peamised tegevused on:

Mereelupaikade, -imetajate, -linnustiku ja kalastiku inventuur projektialadel, GIS andmebaaside / digitaalsete kaartide ning kaitsekorralduskavade (3 alale Eestis)

koostamine, kaitstavate liikide kaaspüügi vähendamine ja uuringud, alternatiivse kalapüügi varustuse kasutamine pilootaladel ja regulaarne aruandlus, ehitiste ja süvendamise võimalike mõjude hindamine Euroopa Liidu tähtsusega elupaikadele ning kaitsekorralduslike soovitude väljatöötamine, turismist ja majandustegevusest põhjustatud häiringute mõju hindamine EL tähtsusega liikidele ning vastavate kaitsekorralduslike soovitude väljatöötamine, ohtlike ainete mõju hindamine EL tähtsusega liikidele ning vastavate kaitsekorralduslike soovitude väljatöötamine, avalikustamine (koduleht – www.balticseaportal.net jpm).

Andres Kalamees

Antennidega lindudest

Eesti Ornitoloogiaühingu *EAGLELIFE* projekti toel varustati möödunud suvel kaks must-toonekurge (Jaak ja Tooni) ning üks suur-konnakotkas (Juku) satelliitsaatjatega. Eesmärgiks on saada teavet nende liikide kaitsemeetmete parandamise tarbeks ning rände- ja talvitusinfo kogumine. Meil pesitsevate suur-konnakotkaste rändest polnud senini peaaegu midagi teada.

Detsembri keskpaigaks on Jaak ja Tooni juba kaks kuud Etioopias oma talvituskohtades viibinud. Kuna nad pole suuremaid ümberpaiknemisi ette võtnud, siis võime oletada, et valitud piirkond on must-toonekurgedele talvitumiseks sobiv. Ilmselt on Etioopia mägismaal Tana järve piirkonnas sel aastal toitu ning varjulisi puhkepaiku piisavalt. Samas lendasid näiteks Läti kured algul Sudaani ja Tšaadi, kus ilmastik on muutunud ebasoodsaks ja linnud on sunnitud ette võtma pikki lende paremate kohtade otsinguil. Kardetavasti ei mõju niisugune talvine sagimine tuleva aasta pesitsusedukusele hästi.

Juku lahkus oma pesapaigalt hilja – oktoobri keskel, aga enne seda jõudis anda väärtuslikku teavet elupaiga ja saagialade kasutamise kohta suve lõpus. Kahe nädalaga jõudis ta Serbia-Horvaatia-Bosnia piirile, kus laiub mitmekümne tuhande hektariline Sava jõe põline lammimets. Selles piirkonnas viibis Juku pikemat aega ning andis Serbia looduskaitsejaile lisaargumendi eelnimetatud lammimetsas rahvusvaheliselt tähtsa linnuala (*IBA*) moodustamiseks. Metsa- ja jahimajanduslik surve selle vastu on sealmail aga tugev. Horvaatia poolel olev metsaosa on juba *IBA*-ks valitud.

Urmas Sellis

EOÜ KROONIKA

Linnulaager Avinurmes

28.–30. juunini kogunesid Avinurme (Ida-Virumaa) noored linnuhuvilised, eesmärgiga saada uusi teadmisi lindudest ja linnuatlase koostamisest ning ühtlasi välivaatluste käigus määrata paikkonnas pesitsevad linnuliigid.

Linnulaagris osalenud paarkümmend koolinoort olid valdavalt Ida-Virumaalt, kuid huvilisi oli saabunud Eesti erinevaist paigustki. Kolmel päeval toimusid teoreetilised õppused järgmistel teemadel: lindude määramine, linnuatlase välitööde metoodika, pesitsustöenäosuse hindamine ja fenoloogiliste vaatluste tegemine. Välitöödel „kammiti“ läbi neli atlaseruutu, kust määrati kokku 80 haudelinnuliiki. Paarkümmend tavalisemat linnuliiki, nagu kodutuvi, põldlõoke, räästapääsuke, linavästriku, pruunselg-põosalind, väike-lehelind, metsvint jt. esinesid kõigis neljas vaatlusruudus. Huvitavamateks vaatlusteks olid väike-konnakotkas, händkakk, kõrvukräts (3 pesakonda), sooräts ja karvasjalg-kakk.

Huvilisi juhendasid ornitoloogiaühingu linnuatlase programmijuht **Jaanus Elts** ja **Tarmo Evestus** *EAGLELIFE* meeskonnast. Lisaks omandasid ise teadmisi ja juhendasid noori harrastusornitoloogid **Tiina Gaškov**, **Anu Nurk**, **Liina Eenpuu**, **Indar Zeinet**, **Alar Soppe** ja **Raul Eenpuu**.

Raul Eenpuu

Eesti Ornitoloogiaühingu suvepäevad 2005

EOÜ 2005. a. suvepäevad toimusid 9.–10. juulil Valgamaal Hellenurmes. Loodusteadlaste ning ornitoloogide Middendorff'ide kodupaika kogunes kokku ligi 100 linnuhuvilist kellest ligi kolmandiku moodustasid ühingu liikmete tuttavad ja sõbrad. Pärast pidulikku EOÜ ja BirdLife Internationali lippude heiskamist tervitas kõiki kokkutulnuid Palupera vallavanem Terje Korss misjärele võeti ette väike jalutuskäik lähedal asuvalle Middendorff'ide perekonnakalmistule kuhu asetati lilled ja süüdati küünlad ajalugu teinud meeste mälestuseks. Asjakohase ülevaate

Middendorff'ide töödest ja tegemistest andis vallavolikogu esimees Vambola Sipelgas.

Naasnuna suvepäevade ettekannete paika Paluperä vallamajas avas ELUSi pikaajaline teadussekretär Linda Kongo väikese näituse Alexander Theodor von Middendorff'ist ning pidas loengu tema tööst zooloogi ja maadeuurijana. Traditsioonilise ülevaate piirkonna linnustikust andsid seekord Rein ja Andres Kuresoo ning Rein Mikk rääkis oma kauakestnud koostööst Olev Meriveega Tõrva piirkonna linnustiku uurimisel. Pärast lõunasööki jätkusid ettekanded, mille käigus Tarmo Evestus rääkis Otepää röövlinnuruudus toimuvast, Raul Eenpää fenovaatlustest läbi aegade, Andres Kalamees uuest BirdLife üle-euroopalisest fenoprojektist *Spring Alive!* (Kevad käes!), Val Rajasaar ning Terje Tuisk juba aastaid edukalt kulgenud koolidele suunatud projektist Tere, kevad! ning Margus Ots Vaibla linnujaama töödest-tegemistest Võrtsjärve kaldal.

Pärast pingsat ettekannete sessiooni oli kõigil soovijatel lõõgastuseks võimalik külastada täistuuridel töötavat Hellenurme vesiveskit ja tutvuda selle keerulise töö ning mehhanismidega ning maitsta kohapeal jahvatatud jahust valmistatud maitsvaid kakuke. Sellele järgnes väike talgutöö Middendorff'ide Lustimäel, kus kaunis sumedas suveõhtus pandi üles hulk pesakaste lindudele ning aidati pargi heakorratöodes. Väljateenitud õhtusöögi järel esitleti vallamaja saalis Rein Marana filme Eesti kotkad ning Kotkaklubi. Filmidele järgnes mõnus vestlusring lõkke ümber, kus ühingu liikmed ja teised linnuhuvilised said omavahel lõkkevorsti juures arutada kuuldut-nähtut.

Pühapäeva hommik algas varajase linnuvaatlusretkega, mis seekord viis Rein Kuresoo eestvedamisel Elva-Vitipalu maastikukaitsealale. Hommikusöögi järgses ettekannete tulvas rääkis Asko Lõhmus oma 15 aastases tööst röövlindudega, Linda Metsaorg uuest loodushariduskeskusest Põhja-Eestis, Renno Nellis vaagis kanakulli käekäiku. Urmas Sellis rääkis musta-toonekure liikumise jälgimisest kaasaegsete vahenditega ning tutvustas uut multimeediaprogrammi kotkastest ja must-toonekurest.

Ettekannete vahel oli veel oma aeg ajurünnakul, mille käigus koguti konkreetseid ideid ja mõtteid 2006. a. toimuvate EOÜ 85. aastapäeva ettevõtmiste tarvis ning viidi läbi linnumääramise võistlus.

Traditsiooniliselt tihe ja asjalik oli ka nooremate osavõtjate programm. Kõik soovijad lapsed said asjatundliku juhendaja kaasabil kätt proovida kas riide

maalimises, batikas, looduslikest materjalidest ehte valmistamises, joonistamises või mitmetes teistes loovust ning tähelepanu arendavates lõbusates tegevustes.

EOÜ tänab südamest Palupera vallavanemat Terje Korssi abi eest suvepäevade ettevalmistamisel ning läbiviimisel, Hellenurme vesiveski emandat Mae Jusket veski käivitamise ning Peep Veedlat ja Olev Lüütseppa abi eest erinevate auhindade hankimisel.

Andres Kalamees

***Birdwatch* 2005 tulemused Eestis**

1.-2. oktoobril toimunud linnuvaatluse *Birdwatch* 2005 tulemusel laekus 69 nimekirja, mille koostamises osales 210 inimest. Vaadeldi kokku üle 730 000 linnu 157 liigist. Kui vaadeldud liikide arv jäi isegi veidi madalamaks viimaste aastate keskmisest, siis loendatud isendite arvu poolest oli tegemist rekordaastaga (senine parim tulemus oli umbes 480 000 isendit 2001. aastal).

Kõige arvukamateks linnuliikideks olid metsvint (225 660 isendit), kaelustuvi (37 217), vainurästas (13 889), põhjavint (13 779) ja kormoran (10 755). Metsvint on alati olnud arvukaimate liikide hulgas, kuid esmakordselt loendati *Birdwatch*'i jooksul nii palju isendeid (metsvindi arvukus käesoleval aastal oli suurem, kui kõigi loendatud lindude arv kahel eelneval aastal). Varasematest aastatest tunduvalt suurem oli ka kaelustuvi ja vainurästa arvukus. Silmatorkavalt vähe kohati mitmel varasemal aastal arvukaimate liikide hulka kuulunud valgepõsk-laglet ja suur-laukhane. Vaid ühte isendit kohati 12 linnuliigi puhul. Kõige sagedasemad ehk enamates nimekirjades esinenud liigid olid *Birdwatch*'i jaoks traditsioonilised: rasvatihane ja hallvares (61 nimestikku), harakas (56), pasknäär (51) ning ronk (50). Linnuliike, mis esinesid vaid ühes nimekirjas, oli 25. Huvitavamatest liikidest võib nimetada näiteks hõbehaigru, rabapistriku, mudanepi, tundrakiuru, sinirinna, koldvindi ja lapi tsiitsitaja vaatlusi.

Kõige pikemad liiginimekirjad saabusid mererannikul paiknevatest linnujaamadest: 108 liiki Kablist (Margus Ellermaa, Jaak ja Indrek Tammekänd ning Agu Leivits) ja 101 liiki Sõrvest (Mati Martinson, Riho Marja, Gustaf Nordeswan, Margus Ots, Uku Paal, Juha Saari, Jouni Saario, Sander Sirelbu,

Ando Õitspuu ja 20 Saaremaa Linnuklubi bussireisist osavõtjat). Järgnesid Leho Aaslaid (75 liiki), Rein Mikk ja Olev Merivee (73 liiki) ning Ingrid ja Imre Aus (71 liiki). Viiest pikimast ainult Rein Mikku ja Olev Merivee nimekirja oli koostatud sisemaal, liikide arvult järgmise nimekirja sisemaalt saatis Ain Malm (60 liiki). Loendatud lindude arv oli kõige suurem Sõrves (peaaegu 532 000), teisele kohale jäi Kabli (133 000).

Andrus Kuus

AASTA LIND

Aasta lind 2006 – hänilane

Hänilane on aasta lindude rivis kaheteistkümnes. Eestis küllaltki arvuka ja laialt levinud liigina on ta ometi vähestele teada. Hänilane on meie poollooduslike koosluste (nt. luha- ja rannaniitude) üks iseloomulikke värvulisi. Ohud, mis puudutavad hänilast, mõjutavad ka teisi niiskete niitude liike. Eestimaa kontekstis värvilise ja silmatorkava linnu kaasabil on lihtsam ka laiema avalikkuse tähelepanu juhtida sellistele probleemidele nagu elupaikade vähenemine, niidulinnustiku arvukuse üldine langus jne. Lisaks hänilasele on projekti raames plaanis uurida ja tutvustada ka samasse perekonda kuuluvate haruldasemate liikide – kuldhänilase ja jõgivästriku levikut, arvukust ning elupaigavalikut.

Laiemale avalikkusele tuleb 2006. aasta alguses välja aasta linnu - hänilase postkaart, mis sisaldab liiki puudutavat lühiinfot. Samuti ilmub aasta alguses Eesti Looduses pikem artikkel hänilasest ning tema haruldastest lähisugulastest Eestimaa, EOÜ liikmetel ja loomulikult ka kõigil teistel huvilistel on hänilasest võimalik lugeda lisaks ka ühingu kodulehelt. Ühingu liikmete kaasabil on plaanis selgitada ka hänilase detailsemaid elupaigaelistusi. Ankeet saadetakse ühingu liikmetele posti teel mai alguses, kuid on kättesaadav ka EOÜ kodulehelt. 2006. a. sügissemestril on plaanis koolide 5-ndate klasside seas korraldada aasta linnu projekti ja erinevaid aasta linde puutuvat viktoriin-võistlus.

Ilusat saabuvat hänilase aastat soovides,

Monika Laurits

EOÜ JUHATUSES...

EOÜ juhatus jätkas endises koosseisus ning pidas jooksvalt mitmeid nõupidamisi ning koosolekuid, mille tulemusena valmistati ette ning viidi läbi ühingu suvepäevad Hellenurmes, arutati ühingu 2005. a. tegevuskava täitmist, koostati ning esitati Keskkonnainvesteeringute Keskusele rida uusi projektitaotlusi, arutati *BirdLife* erinevaid tegevusvaldkondi ning EOÜ võimalikku osa neis, vaagiti koos nõukoguga 2006.a. EOÜ 85. aastapäevaga seonduvaid küsimusi, Hädemeeste *LIFE*-projekti lõpetamist, *EAGLELIFE* projekti käiku ning Saaremaa sadamaga seonduvat jpm.

Alates 2005. a. detsembrist on EOÜ Eesti Keskkonnaühenduste Koja (EKO) esisituja ning koordinaator järgneva kuueks kuuks.

Vastavalt juhatuses ja nõukogus kokkulepitule toimub 2006. a. üldkoosolek 29. aprillil Tartus ning suvepäevad 10.–11. juunil Virtsus. Üldkoosolekul peavad ühingu liikmed valima endi hulgast uued esindajad ühingu nõukokku.

2006. EOÜ aasta linnu – hänilase – postmark peaks Eesti Posti kava kohaselt ilmuma 5. aprillil 2006.

Andres Kalamees

Uued trükised

Leito, A., Keskaik, J., Ojaste, I. & Truu, J. 2005. Sookurg. – Eesti Loodusfoto, EMÜ PKI, Tartu. 192 lk.

Raamat tutvustab sookurge kui meie ühte tähelepanuväärset linnuliiki ning toob lugejani sookure tähtsamad uurimistulemused Eestis. Põhjalikumalt käsitletakse sookure pesitsemist, rännet, arvukust ning levikut, lisaks vaadeldakse sookure sulgimist ning antakse ülevaade sookure uurimisloost ning kaitsesest. Tegemist on rikkalikult illustreeritud värvitrükis liigimonograafiaga, mis pakub huvi nii ornitoloogidele, looduskaitsetöötajatele kui ka keskkonnateadlikule tavalugejale.

IN MEMORIAM**JOHANNES LEPIKSAAR****20. XI 1907 Eestis – 07. IV 2005 Rootsis**

7. aprillil 2005 lahkus 98. eluaastal manalateele võib-olla nimekaim Eesti rahvusest loodusteadlane, Eesti Ornitoloogiaühingu auliige Johannes Lepiksaar.

20. novembril 1907 Rakveres sündinud Lepiksaar kasvas väga vaestes oludes. Pödes lapsepõlves lastehalvatust ja see jättis talle olulise liikumispuude, mis ometi ei takistanud Lepiksaart hiljem tõhusatel välitöödel. Õppis Rakvere Poeglaste Gümnaasiumis ning just selle kooli naturalistide ringis ja seda juhendanud geoloogist koolidirektoris Artur Luhas näeb Lepiksaar hiljem ise oma loodusteaduslike huvide varajast äratajat. Ega siis juhuslikult ei tulnud selle ringi kunagiste liikmete seast teisi nimekaid loodusteadlasi.

Lõpetas suurte majanduslike raskustega võideldes Tartu Ülikooli (1930) ning töötas seal õppejõudude abina ja konservaatoriga ülikooli zoologiamuuseumis. Teise Maailmasõja eelsel perioodil tegutses Lepiksaar eelkõige ornitoloogina, kelle tööd võinuks teistsuguste asjaolude korral suunata Eesti linnuteaduse hoopis uutele rööbastele: oli ökoloogilise etoloogia rajaja, püüdis ökoloogilist ja etoloogilist suunda siduda füsioloogiaga. Kogus 12 aastat materjali doktoritööks, paraku läks see, eelkõige Alutaguse linnustikku – juba tema leidis, et just metsalinnud on meil kõige halvemini uuritud – käsitletud materjal sõjakeerises kaotsi.

Lepiksaarele on olnud omane äärmine tagasihoidlikkus ja püüe vältida konflikte, oma arvamust ja seisukohti ta teistele peale ei surunud. Üheks sellise elustiili väljenduseks oli valmisolek siirduda ka hoopis uuele teadusalale, kui vanal alal konkurents liiga karmiks muutub. Pärast Eestist lahkumist 1944. aastal üritas ta oma uuel kodumaal, Rootsis, jätkata linnuteadlasena ent ei leidnud piisavat rakendust. Nii sai temast Göteborgi loodusloomuuseumis töötades hoopis uue teadusharu, paleozoologia üks rajajaid. Lepiksaare aastakümneid väldanud töö arheoloogilise materjali töötlemisel zooloogilisest seisukohast andis tohutult uusi võimalusi arheoloogidele, kes said nüüd tagasihoidlikkegi luuleidude toel teha olulisi järeldusi. Lepiksaare õpilase professor Viktor Masingu hinnangul polnud ühtegi teist nii suure rahvusvahelise tunnustusega Eesti loodusteadlast. Lepiksaar oli vaatamata teadusdoktori kraadi puudumisele Göteborgi ja Lundi ülikooli audoktor.

Sõjajärgsest tööst ornitoloogia vallas on kindlasti kõige silmapaistvam koos Mait Zastroviga Lundis avaldatud teaberohke koondkokkuvõte Eesti lindudest "Die Vögel Estlands" (1963). Enamikku Lepiksaare töödest teadsid ja tundsid sõjajärgses Eestis eelkõige poliitilistel põhjustel paraku vaid vähesed ja nende tõeline väärtustamine seisab alles ees. Johannes Lepiksaare elu lõpuperiood möödus Göteborgi eeslinnas Västra Frölundas.